

5. PARTICIPACIÓ DE FUTUR.

Vitamines participatives per a la crisi de representació

Jaume López
Universitat Pompeu Fabra

A la recerca del valor afegit (mutu)

La participació política es troba en un impàs. Ja hem cobert una etapa de desenvolupament de la tècnica (processos participatius, regidories de participació, etc.) i ara cal tornar, de nou, a repensar els seus objectius i com reencaixem les lògiques participativa i representativa en creixent distanciament. Si seguim amb la imatge clàssica de considerar l'evolució de la democràcia com una successió d'onades de pressió de la lògica participativa sobre el sistema, conclourem que estem assistint a un nou embat fruit dels canvis en la societat (gent més formada, noves tecnologies, valors postmaterialistes) i el descrèdit de la lògica representativa (només en aquest sentit podem parlar de crisi de la democràcia).

Cal, per tant, repensar i replantejar-se els objectius de la participació tot tenint en compte que la participació només s'integrarà plenament en les actuals democràcies si genera valor afegit cap al sistema representatiu, i que el sistema representatiu només superarà el seu descrèdit si genera valor afegit cap a la participació política que el desborda. Si no trobem la manera d'encaixar-los, si els moviments socials que promouen la participació i les institucions representatives es mantenen alienes les unes de les altres, la desafecció política (és a dir, la manca d'afecte per la política) anirà creixent encara més.

Però, què vol dir crear valor afegit en aquest context? Quan parlem de delegar ho podem fer atenent a dos criteris diferents. Un suposa treure'ns de sobre tot allò que no volem fer però, igualment, pot suposar el reconeixement que un altre ho pot fer millor, aportant un plus que nosaltres sols no podem aconseguir. Si volem que la gent "no passi" de la política és evident que les institucions no poden

legitimar-se sobre la manca d'interès que pretenen combatre (ho fem perquè ningú vol fer-ho), sinó situant-se clarament en la posició de la delegació que proporciona un valor afegit a la ciutadania compromesa i interessada pels assumptes públics.

Està clar que les noves tecnologies redueixen els costos de la gestió de l'acció i la informació col·lectives. El benefici d'aquesta reducció de costos el pot gaudir tothom i treu una de les possibles fonts de valor amb les que en el passat comptava l'Administració pública, especialment la local. No és, per tant, aquest el valor afegit que busquem, ha de ser un altre que passa per exercir funcions de coordinador, informador, catalitzador, facilitador i mediador de les lògiques col·lectives que poden sorgir i actuar d'una manera molt més eficaç que en el passat i sense el concurs de l'Administració. Igualment, si d'alguna cosa han servit els moviments 15M, 'Democràcia real ja' i similars, així com les plataformes veïnals organitzades més enllà de les associacions de veïns sorgides sobretot en les darreres dues dècades, és per copsar la necessitat d'alguna mena d'articulació amb l'Administració per aconseguir igualment generar valor afegit a la decisió a prendre.

Sens dubte, on aquesta interacció s'ha de produir, en primer lloc, és a nivell municipal, el gran àmbit d'experimentació política i on es pot plantejar, d'entrada, la recerca de la integració de les lògiques representativa i participativa. Malauradament, però, els valors imperants que tenim, els marcs mentals, estan molt lluny de facilitar aquesta creació de valor afegit mutu. Com a mostra puc posar dos exemples recents viscuts en primera persona. Quan els veïns se n'alegren perquè han ocupat un nou espai, en un solar en desús, i diuen que 'ja podran fer calçotades', mostren tenir una concepció de l'espai públic com un àmbit que no els hi pertany. Han de guanyar nous espais per a ells. Però de qui són les places i els carrers?, els parcs? De l'Ajuntament contesten. Qui és l'Ajuntament? En la direcció contrària, i en el mateix barri, vaig assistir a una assemblea de veïns on també assistien representants de l'Ajuntament. A la cloenda de l'assemblea les paraules finals dels representants van ser que 'sempre és possible arribar a un acord entre l'Ajuntament i els veïns'. Però, qui és l'Ajuntament? Qui representa els veïns? L'aclariment és del tot necessari quan s'està parlant d'un equipament o intervenció que no és de ciutat, que les externalitats positives o negatives que pot generar aquella decisió sobre el conjunt de la ciutat són ínfimes i pràcticament negligibles. En ambdós casos hi ha un comú denominador: La gent veu aliè l'Ajuntament; l'Ajuntament veu aliena la gent.

Integrant lògiques (i nivells)

Cal canviar aquesta cultura. I aquest canvi s'ha de portar, en primer terme, en l'esfera local. És la que s'ha de reforçar, és on s'ha de produir el canvi de xip que expressa, en primer lloc, una reconsideració de l'espai públic (del que és de tots) i de la política; i de la integració creativa, dinàmica i productiva entre la lògica representativa i la lògica participativa. El remei o millora de la democràcia (malalta) passa i comença per l'àmbit local. Hem de tenir en compte que estem en uns temps on el desencís i el desencontre seran creixents, la frustració augmentarà, doncs les expectatives no paren de créixer en consonància amb els nous temps i l'oferta real per integrar aquesta energia, no. Podem fer ús de les teories de la privació relativa per explicar aquest desencís quan, en termes democràtics, probablement estem millor que mai, i alhora per entendre la generació d'una acció col·lectiva que pot resultar, finalment, molt poc funcional pel sistema, de poc ajut i, per tant, frustrant per les dues bandes. Tenim una participació pròpia del segle XXI, amb característiques que no eren possibles només fa unes dècades, i una política representativa gairebé del segle XIX.

Com a polític tendixo a veure les problemàtiques amb una visió més aviat sistèmica, de regles del joc a millorar. Les coses (socials) no s'expliquen perquè hi ha bons i dolents, sinó perquè hi ha regles que funcionen i que no funcionen, sistemes institucionals que faciliten unes coses i en dificulten unes altres, regles del joc que produeixen unes pràctiques, uns incentius i, finalment, amb el temps, també uns valors i una cultura. D'entrada, doncs, en quins àmbits generals es podrien canviar aquestes regles del joc per reforçar el possible valor afegit de la participació? Tan si es tracta del nivell local o d'un més general, d'entrada hi ha dues àrees d'intersecció entre aquestes dues lògiques: el control i la presa de decisions. Abans d'inventar res podem donar una ullada a sistemes institucionals totalment rodats que ens poden servir per detectar les primeres mancances.

El control té molt a veure amb la transparència i la informació. De fet, parlar de participació és parlar de transparència. Però no entesa com a mera comunicació d'informació, com llistes inacabables de dades no tractades, sinó com eines de qualitat que tant han de servir perquè la ciutadania pugui fiscalitzar, com per possibilitar l'aprofitament de la intel·ligència col·lectiva que s'hi pot generar compartint dades i tractant-les de manera oberta per a que qualsevol ciutadà es pugui sumar al seu processament. Compartint amb la ciutadania dades de sinistralitat, de circulació, de senyalització s'aconsegueixen coses com, per exemple, una ciutat més segura pels ciclistes al detectar tots els possibles punts

negres de la circulació d'un gran ciutat amb propostes de solució. Això és el que va succeir no fa gaire a Melbourne i és possible en totes aquells indrets on s'aplica una política de dades obertes.

Perseguir l'opacitat i exercir altres tipus de control pot ser, precisament, un objectiu fonamental de l'aplicació de fórmules de participació reglades com són els referèndums de revocació, utilitzats en alguns estats dels Estats Units, on són coneguts com *impeachments*. La revocació d'un mandat representatiu que no s'està exercint correctament hauria de ser un dels drets democràtics per antonomàsia on es posen clarament en contacte representació i participació. Els ciutadans han de poder demanar, amb unes condicions determinades i raonables, una consulta per mostrar quin és el grau de suport dels seus representants també entre eleccions. Perquè cap representant té un xec en blanc, no pot fer el que vulgui entre comicis i, moltes vegades, el possible càstig derivat d'una no reelecció és insuficient per aturar decisions que no compten amb suport popular. Hauria de ser més difícil i costós reparar el mal fet que aturar-lo. En la nostra democràcia sembla defensar-se el contrari.

En l'àmbit de la codecisió també comptem, d'entrada, amb exemples a seguir. El cas de Suïssa és paradigmàtic, amb centenars de referèndums celebrats. Des del 1995, si no tenim en compte els nombrosíssims referèndums locals i cantonals i ens centrem només en els de major impacte, és a dir, d'àmbit nacional i sobre temes d'abast constitucional o reforma institucional, han estat 33. Les consultes tenen mala fama entre els que les vinculen amb la demagògia i el populisme, però cal recordar que moltes iniciatives consultives sense un suport ampli i ben treballades no prosperen (entre 1995 i 2007 a Suïssa només van prosperar el 17% de propostes consultades a través d'una iniciativa popular d'àmbit nacional, enfront del 66% de les d'iniciativa governamental).¹ Per altra banda, diversos estudis han mostrat que als cantons on es fan més consultes hi ha menys distància entre les preferències socials i les preferències governamentals.

He posat en un mateix nivell elements de democràcia directa, com són les consultes i els referèndums, amb elements de l'anomenada democràcia participativa, com podria ser la deliberació pública per a la millora del trànsit, perquè crec que són dues cares d'una mateixa moneda, la que suposa el contrapés a la lògica representativa que veu el ciutadà com incapaç, desinteressat, o sense

1 LÓPEZ, J. i F. REQUEJO (2009). *Análisis de experiencias de democracia directa en el ámbito internacional (1995-2007)*. Oñati: Instituto Vasco de Administración Pública.

temps per coresponsabilitzar-se políticament, en definitiva, aliè als afers públics. També tenen en comú la desconfiança que generen entre molts representants, fins i tot, a vegades, entre els responsables nominals de la participació en les Administracions. Sovint l'encaix del que parlo és interpretat com la recerca d'adaptació de la participació a un organigrama i a l'adopció de les maneres de l'Administració. A la ciutat de Barcelona, en aquests moments hi ha més de 500 òrgans participatius de diversa naturalesa. No fa gaire vaig sentir a una representant dels barcelonins i responsable de participació del seu partit polític destacant aquest número com un èxit i una constatació que la participació a Barcelona 's'ha conduït i situat dins d'uns marges raonables'. Els marges de qui? ¿Segur que aquest nombre és un indicador de penetració de la lògica participativa, o és tot el contrari: un intent de fagocitar qualsevol àmbit social en el que es pugui generar participació? Per respondre a aquestes qüestions caldrà analitzar no si s'han produït canvis en l'organigrama, sinó si s'ha modificat el sistema d'incentius en la presa i control de les decisions. És evident, en tot cas, que no ha produït un canvi generalitzat dels valors amb els que molts representants s'apropen al fet polític.

Assenyalar dificultats o costos de la participació com a dèficits intrínsecs més que com a reptes de millora acostuma a ser una constant dels defensors de la lògica representativa o els conservadors (“ja està tot inventat”) d'ideologies diverses. Comparar un consell de barri i una assemblea veïnal sobre la mateixa qüestió pot ser molt inspirador, però no només per assenyalar que en el primer “es va més per feina” i “no s'allarga tant”, sinó per observar de quina manera es tracten els temes i quines aportacions es fan en cada cas. Podem coincidir en que sovint no tenen res a veure. Per alguns serà un senyal inequívoc que cal seguir en la mateixa línia de separació, i per altres, entre els que m'hi compto, de que cal canviar radicalment les coses davant de la constatació del desencaix. S'hauria de fer possible que un consell de barri, organitzat per l'Administració, i una assemblea veïnal, d'iniciativa popular, tendissin a assemblear-se molt més del que ho fan ara, en un espai que incorporés el millor dels dos mons, que pogués aprofitar-se del valor afegit que ambdós generen.

Molt a guanyar

No estic parlant de guanyar en eficiència, possiblement calgui deixar enrere aquesta mena de valoracions curterministes i economicistes de poca volada. Avui ens en riuríem d'algú que digués que anar a votar i distribuir totes aquelles urnes pels col·legis electorals, “surt car”. La seva definició del problema no és la nostra.

Demà potser ens en riurem de qui digui que organitzar una assemblea per a la presa de decisions col·lectives requereix esforç, recursos i temps, en un grau diferent al que és necessari quan aquestes decisions les pren unilateralment l'Administració. En canvi, sí em sembla interessant parlar d'eficàcia i de com aconseguir objectius que avui ens semblen fóra del nostre abast. Nous beneficis que poden ser molt importants per la salut de la democràcia. Des del punt de vista de la ciutadania, passar d'indignar-se a implicar-se dependrà força del que sigui capaç d'oferir el sistema. De si participar val la pena, si serveix per alguna cosa que els ciutadans puguin percebre realment. Des del punt de vista dels representants (els que en llenguatge encara antic anomenem "polítics" sense adonar-nos o impedit que, en una democràcia, tothom sigui considerat polític), també hi ha força beneficis potencials: més legitimació, més autoritat, més estabilitat, més fortalesa.

A vegades es diu que "com més ràpida la decisió, més lenta l'execució". Si parlem de les beneficis que pot aportar un increment qualitatiu i quantitatiu de la lògica participativa potser caldria subratllar el seu sentit contrari: "com més lenta la decisió, més ràpida l'execució". En altres paraules, un procés de decisió ben dissenyat és alhora un instrument de planificació, d'actuació, i de legitimació social. El poder amb discrecionalitat tendeix a perdre's, desgastant-se a mesura que ens allunyem en el temps de la designació del representant, d'on deriva l'única legitimació possible en un sistema purament representatiu. El poder amb autoritat s'incrementa amb el pas del temps a l'incorporar la legitimació que no se'n deriva de l'elecció. La coalició entre representació i participació dóna fortalesa i estabilitat al representant, i podríem dir que fins i tot al sector públic. En una època en la que l'esfera pública es veu fortament condicionada enfront d'uns mercats quasi omnipotents, l'aliança o aprofitament mutu de l'esfera pública i la comunitària, expressada a través de lògiques participatives, és clau. Un exemple paradigmàtic en aquest cas ens els proporcionen les polítiques de l'aigua a la ciutat boliviana de Cochabamba. L'anomenada "guerra de l'aigua" que es va desfermar a l'inici dels anys 2000 ha permès observar amb detall com quan des de l'àmbit públic es privatitza un recurs o servei com és la gestió de l'aigua, al mateix temps (i per la mateixa causa) es reforça el mercat i es perd la lògica comunal. En el mateix cas, allà on això no es produïa, quan des de l'àmbit públic es va reconèixer la gestió comunal o comunitària, es va aconseguir posar fre a l'excés de poder del mercat i alhora reforçar el poder del sector públic. En les nostres democràcies occidentals, la lògica participativa sovint expressa i defensa un sentit comunal francament afeblit. Ara ha arribat el mal al sector públic. Els nostres representants només tindran l'opció de mantenir el seu poder enfront de les decisions de les grans corporacions econòmiques si entenen el reforç que poden rebre des de la lògica participativa.

Per exercitar el múscul participatiu

Per guanyar múscul, per recuperar part del poder que la política (representativa) ha perdut, cal entomar el repte. Cal obrir-se al suplement vitamínic que suposa pel sistema una bona injecció de lògica participativa. I, fins i tot -per seguir amb la metàfora- de proteïna, perquè podríem dir també que la participació genera teixit al voltant de l'os. L'Administració és com un esquelet en la gestió de la ciutat i els seus espais públics que necessita teixit ciutadà per donar-li sentit, força i legitimitat. Els moviments socials han mogut fitxa de moltes maneres. Han evolucionat molt més que l'Administració pública i els actors tradicionals de la política. Quan els partits tot just es plantegen fer primàries, el moviment social delibera per internet i en assemblees obertes presencials; busca articular respostes proactives que l'allunyin -no sempre ho aconsegueixen- d'aquells moviments reactius de format NIMBY ("Not in my back yard": no en el meu pati del darrere) tan típics dels anys 90. Qualsevol que els observi apreciarà una evolució. Han millorat els seus procediments de presa de decisions i la seva capacitat d'autogestió, fruit d'una certa continuïtat que ha permès acumular experiència i l'autoaprenentatge. En molts àmbits (social, de barri, sobiranista, etc.) una assemblea del 2013 té poc a veure amb la d'una de fa -només- 10 anys.

Podríem parlar d'un camí de maduració tot i que, naturalment, la qualitat no és patrimoni de ningú, ni del moviment social, ni de l'Administració. De fet, cal assenyalar, també, que des dels processos participatius institucionals s'han transvasat coneixements i eines que han contribuït en molts casos a aquesta evolució positiva de les iniciatives participatives d'origen popular. Però, finalment, són aquestes les que més se'ls han cregut. Fins ara el repte d'una reorganització democràtica s'aprecia molt menys del costat de l'Administració i de les institucions representatives.

La pregunta, doncs, és què poden fer les institucions per fomentar aquesta lògica participativa, i aprofitar-se'n sense desnaturalitzar-la? Aquí van alguns idees generals per l'apropament, a tenir en compte per part de les Administracions públiques:

Participació amb sentit. La participació no és, en tot cas, un expedient que complir. Cal plantejar-se quin és el sentit de la incorporació de la participació en un sistema representatiu i preparar-se bé per tal d'aprofitar totes les seves virtuts. En alguns casos, s'ha introduït com un mer tràmit necessari, i això no només ha provocat una participació d'ínfima qualitat (informar no és participar), sinó que, fins i tot, ha deslegitimat la pròpia idea de participació promoguda per les institucions. Les lògiques no han d'anar en cap cas paral·leles, sinó integrades des del primer moment en un únic objectiu comú. Si això no és possible, potser no valgui la pena oferir un àmbit de (suposada) participació.

Valor afegit. Cal pensar en aconseguir el màxim valor afegit que ens pot proporcionar la participació, a tots els nivells. Per exemple, no es pot equiparar transparència a informació. Cal informació, esclar, però digerida i tractada, de qualitat, per a que un excés d'informació, emparat en l'objectiu de transparència, no es converteixi en una nova versió, aquest cop des de l'esfera pública, d'infoxicació. Informació irrellevant que amaga informació rellevant. I al mateix temps, cal permetre l'accés a les fonts d'aquesta informació per tal de, combinant els dos nivells informatius, possibilitar veritables exercicis d'intel·ligència col·lectiva. Un bon nombre de ciutadans treballant plegats i per pròpia iniciativa en el tractament d'unes dades possiblement resultin més potents que un grup limitat de tècnics.

Proactivitat. Si s'assumeix plenament que la participació té alguna cosa genuïna que aportar-nos, i que no podem aconseguir per altres vies, aleshores resultarà evident que cal buscar la participació proactivament, i no només recollir la que sorgeixi espontàniament. Sovint aquesta s'organitza condicionada per un modus mental similar a l'estat d'alarma per aturar alguna cosa o protestar. No es tracta de perseguir a la gent per què participi, però sens dubte molts més participarien si sabessin el com, el quan, el perquè, i el per a què de les actuacions decidides pels representants.

En xarxa amb la societat. La proactivitat no implica començar de 0 cada vegada, prescindint de les comunitats i xarxes que ja s'articulen per iniciativa ciutadana. Al contrari, cal apropar-se a elles tot tenint una visió de conjunt i mantenint el sentit de la participació que es vol fomentar.

Participació individual. El ciutadà que no forma part de cap xarxa té dret a participar en igualtat de condicions i, per tant, els elements pensats per aprofitar la lògica participativa (sentit, valor afegit, proactivitat) han de tenir en compte aquest potencial individualitzat.

La política no s'acaba en l'Administració pública ni en l'interès general. La política és la gestió dels espais comuns. La legitimitat representativa no pot acabar invadint-t'ho tot amb el recurs de "jo sóc l'únic que represento l'interès general". Quan aquest interès general no està en risc és la ciutadania més propera, més localment delimitada, la que té dret a sentir-se (co)propietària del que és de tots, fins i tot si això pot equiparar-se, d'entrada, a un ús particular (tot i que comunitari) i restringit (unilateral). El que és de tots és de tots, però començant pels que estan més a prop. La lògica participativa també ha de beure d'aquest principi de subsidiarietat dels col·lectius.

Aquestes actituds generals haurien d'estar presents a l'hora de dissenyar noves regles concretes que impliquessin una veritable revolució institucional, també en àmbits genuïnament representatius. Per exemple, en el cas d'una ciutat de les dimensions de Barcelona, si els districtes són como petites ciutats, per què no escollir el seu alcalde? Per què el regidor de districte és un gran desconegut per a la immensa majoria dels seus habitants? No haurien de poder dir els veïns alguna cosa en la seva elecció com a màxim responsable i representant del seu districte? Es podria avançar en la lògica participativa començant pel redisseny del sistema electoral local. (I si això requereix d'una llei orgànica improbable de ser aprovada a mil quilòmetres de distància, n'hi hauria prou amb una voluntat política que explicités el seu compromís a ajustar-se al resultat de processos consultius d'àmbit local totalment legals sobre qui hauria d'exercir aquestes funcions.)

Una altra reforma revolucionària podria ser introduir la possibilitat de vetos populars temporals (limitats), en condicions molt determinades, a actuacions de l'ajuntament. Es perden moltes energies participatives cada any esmerçades només a parar preventivament projectes municipals que encara no compten amb prou suport, al menys entre certs sectors o barris. Quan, finalment, després de processos de participació popular força esgotadors alguns s'aturen, la negociació per la seva redefinició ja comença malament perquè en el procés previ s'han generat molts "mal rollos" entre les parts, desconfiances mútues que no existien prèviament i que es fan difícils de salvar després. No s'haguessin produït si existís un mecanisme rigorós però menys exigent que una tanda de mobilitzacions centrades necessàriament en una lògica reactiva, que esgota temps i esforços de veïns que podrien haver estat dedicats exercicis més propositius. Si hi hagués un mecanisme de paralització temporal integrat al sistema, basat en mecanismes

participatius reglats (recollida de signatures, consultes abrogatives), segur que es podria treure més profit de la lògica participativa a nivell local.

Quan les dues lògiques es veuen obligades a oposar-se, difícilment es podrà generar el valor afegit que ambdues poden proporcionar-nos quan es complementen. No es pot oblidar, en aquest sentit, els límits que també afronta la lògica participativa. Molts poden decidir millor que pocs, però només sota certes condicions. Per començar, com múltiples estudis han mostrat, cal que els participants d'un procés estiguin ben informats, que la seva composició sigui diversa, que sigui independent (en el sentit de no representar interessos no revelats en el procés), i que el sistema decisional no sigui manipulable per cap dels participants. La fe sense condicions en la participació presenta els mateixos inconvenients que qualsevol fe cega.

Però un cop més cal remarcar que entre els avantatges de la lògica participativa no està només la de millorar una decisió. Més enllà de la presa de decisions, la deliberació és cohesió social. S'acostuma a vincular la cohesió amb l'ascensor social (la possibilitat d'ascensió en l'escala social), o en relació a l'existència d'un estat de benestar que amb els seus serveis universals possibilita que la societat avanci unida malgrat les seves diferències socioeconòmiques. Menys comú és defensar que el desenvolupament de veritables processos participatius pot contribuir d'una manera molt destacada a aquesta cohesió. Com més avancin les tecnologies de la comunicació, paradoxalment, més fàcil serà viure desconnectat... del teu entorn. La multiplicitat de canals d'informació i comunicació afavoreix com mai la connexió entre els que pensen igual, independentment d'on es trobin, contribuint a la formació i desenvolupament de veritables "tribus virtuals" polaritzades. Un dels perills (confirmats) de la hiperconnexió és que els hiperconnectats es transformen més fàcilment en fanàtics. Per això, fins i tot avui més que abans, cal crear espais de construcció de transversalitats, espais comuns de contacte entre els "universos paral·lels" en el que poden estar vivint molts ciutadans. La deslocalització de les relacions demana localització de la de presa de decisions.

Tenim clar que decidir no es consensuar: es pot fer per majoria. Ha de quedar, igualment, clar que consensuar no és deliberar: es pot negociar sense haver variat o ampliat ni un mil·límetre els propis punts de vista. La lògica participativa ha de tendir a generar marcs (*frames*) compartits des dels quals gestionar la discrepància legítima. El desenvolupament d'aquests espais, a tots els nivells, tal vegada permeti superar la visió limitada de la política com a mera intermediació d'interessos, per entendre-la també, i sobretot, com a elaboració i reelaboració constant de marcs (mentals i reals) compartits de convivència amb els que articular necessitats diferents, gustos diferents, coneixements diferents, valors diferents i interessos diferents. En la participació, més que en la representació, és possible que interactuïn aquestes cinc dimensions de la convivència social. A

l'Administració, i els nostres representants, se li obre un ventall de possibilitats a l'hora de promoure aquesta evolució dels marcs. No és el mateix que et preguntin “¿quins són els problemes del teu barri?”, o “¿què et molesta a tu?”, que “¿com solucionaries els problemes del teu barri?”. El propi disseny del procés ho hauria de facilitar. Quan tothom té un vot, tothom vota d'acord amb la seva exclusiva i unilateral preferència. Quan, per exemple, es disposa de més d'un vot per decidir sobre diverses prioritats o objectius, la gent comença a preguntar-se quines de les propostes que, d'entrada, li resultaven alienes podria ser més interessant. De la informació potser es passi a l'ampliació del marc i, fins i tot, per què no, a la seva alteració.

Vers el futur: des de la perifèria, amb la perifèria

Per acabar, voldria fer unes darreres consideracions molt més generals i temptatives. Les teories de la innovació ens mostren les dificultats per l'autoreparació. Es fa molt difícil canviar un sistema des de dins, perquè és el propi sistema el que genera anticossos per impedir-ho. En la perifèria apareixen canvis que són més eficaços. L'esperança, doncs, és que aquests canvis infectin el sistema. Probablement sigui més factible transformar la lògica representativa que domina el sistema polític contaminant-lo poc a poc, des d'iniciatives que hauran aconseguit autorganitzar-se al marge, aportant innovacions prou resistents com per què acabin recollides pel sistema. La gent s'autoorganitza, experimenta i prova, deixa de banda el que no és útil i replica el que sembla funcionar (cooperatives de consum responsable, xarxes d'ajuda mútua...).

Certament, les ments més conscients del sistema haurien de facilitar aquesta contaminació, davant de l'evidència que les regles no canviaran per evolució espontània, sinó esperonades des de fora. La saviesa popular ho té clar: no es pot ser jutge i part alhora. No es pot pretendre guanyar amb unes regles i decidir com modificar-les al mateix temps, amb el risc de perdre, dinàmica infernal que arriba al seu paroxisme quan es tracta que els partits polítics es posin d'acord sobre un sistema electoral. Les regles del joc haurien de ser canviades per gent que no les hagi d'utilitzar². Per això donar energia a la gent que sap autoorganitzar-se i gestionar àmbits públics sense passar per la política representativa es pot comparar -com està camí d'aconseguir-se- amb el fet que un virus de la sida manipulat pugui combatre una leucèmia. L'enemic, amb una modificació, passa a ser amic imprescindible. Tant en l'àmbit mèdic com en el social podríem parlar

2 . En l'àmbit estricte de la participació institucional la idea que la decisió sobre les regles del joc i el propi desenvolupament del joc han d'anar per separat ho podem trobar en municipis que han fet una reflexió profunda sobre la participació. És el cas, per exemple, de El Figaró, en el que hi ha una Comissió Permanent de Participació (<http://www.elfigaro.net/participacio-ciudadana/organs-de-participacio.htm>) que actua com a òrgan de supervisió metodològica de tots els processos i mecanismes participatius i en el que estan integrats tots els partits polítics del ple i entitats del poble. Això fa que tots els mecanismes de participació es validin en aquest espai plural i que, després, ningú els qüestioni, independentment del resultat.

d'una doble necessitat: cal superar els anticossos (anticanvi) i proporcionar nous continguts.

No podem oblidar, però, que la política s'insereix en un àmbit més general, que és el que podríem dir el nostre mode de vida social. La democràcia, com a forma de govern, queda circumscrita i condicionada per la nostra forma d'organitzar-nos socialment, des de l'economia de mercat als valors familiars. La condició prèvia per a poder participar és obvia: tenir temps (i espai mental) per fer-ho. Avui, moltes experiències de participació estan dominades per joves i vells, gent, en definitiva, sense responsabilitats familiars i que poden escapar-se de la rígida estructura laboral. Formen el que podríem anomenar una "cronocràcia". El seu poder es deriva del fet que tenen temps, temps per dedicar a la participació política i amb ell dominar-la. És evident que sense una transformació dels hàbits socials, començant per l'àmbit laboral, la participació sempre quedarà limitada. No deixarà de ser un últim punt de la llista de possibles coses a fer, fàcil de caure, o que només puja als primers llocs quan es posa en risc alguna cosa (i, per tant, amb un caràcter sempre reactiu).

Donar espai a la participació no és, doncs, fàcil. Una democràcia nova demana molts altres canvis. I és evident que el sistema polític per si sol no pot aconseguir-los. Ara bé, hauria de ser el primer a mostrar el seu compromís amb la transformació. Per aprofitar les escletxes de canvi cal fomentar els valors i les habilitats necessàries per facilitar la participació. No hi ha cap activitat que no requereixi pràctica i entrenament. Aprendre a participar vol dir participar. Participar a la ciutat vol dir participar al barri, participar al barri vol dir participar a l'escola o a l'escala de veïns. Els ciutadans no naixem amb un pa "d'habilitats democràtiques" sota el braç. Hem d'aprendre a fer una bona assemblea, a portar un bon debat. I els primers interessats a desenvolupar els valors i les habilitats que reforcen la participació haurien de ser els poders públics. Aprendre el que diu una Constitució no hauria d'esgotar ni possiblement protagonitzar una educació per la ciutadania que, per altra banda, hauria de desbordar l'estricta marc escolar.

Avui la participació sembla un complement, més o menys cridaner però prescindible, de l'hàbit polític. En el futur hauria de situar-se al mateix nivell que anar a votar, o fins i tot més enllà. La majoria de la gent no té altre contacte amb la política que una urna cada quatre anys. Seria bo que això canviés aviat i que experimentés una transformació similar a la que han sofert els telèfons mòbils, on trucar ja no és la única possibilitat, sinó més aviat una -i potser no la més important- de les funcions a l'abast de l'usuari.

Agraïments:

Vull agrair als organitzadors del seminari “Cap a un nou model de governança”, (organitzat per l'Ajuntament de Barcelona i que va tenir lloc a Barcelona, el 9 d'octubre de 2013) i el “II Seminari Directiu: participació política i democràcia en un món global” (organitzat pel Departament de Governació i Relacions Institucionals de la Generalitat de Catalunya, celebrat a Barcelona, del 24 al 26 d'octubre del 2013) per oferir un espai de trobada on compartir algunes de les idees d'aquest article. Les intervencions de molts dels seus participants em van resultar inspiradores i, molt especialment, les de Giovanni Allegretti, Alfons Cornella, Victor Garcia, Josep Lluís Martí i Luis Petrikorena.